

spominju. Bila su i biće razmatrana u studijama samog autora o problemima helenizacije i romanizacije, inkolata i parika, uporednog postojanja polisa i rimskih kolonija⁴. Svojestveno je požrtvovanosti Fanule Papazoglu što se ne zadovoljava takvim širenjem svojih napora da osvetli prošlost Makedonije. Uzela je na sebe i zadatak — najviše važnosti ali, osobito u našim uslovima, krajnje težak u mnogim tačkama — da kritički izda, u saradnji sa svojim učenicama, antičke grčke natpise nadjene u jugoslovenskom delu Makedonije. Kao *Inscriptiones Macedoniae septentrionalis*, ta zbirka će se pojaviti u kapitalnoj seriji *Inscriptiones Graecae* (vol. X, pars 2, fasc. 4) berlinske Akademije nauka.

28. XII 1988.

S. Dušanić,
Filozofski fakultet, Beograd.

ZDESLAV DUKAT: *Homersko pitanje*, Globus, Zagreb 1988, 299 str., 8°

Неодамна, на југословенската културна јавност ѝ беше понудена книгата за Хомер од загребскиот универзитетски професор Здеслав Дукат, која по многу нешта е необична. Таа пред сè изненадува со необичниот, за наши прилики, обем од 299 страни кои во потполност се посветени на хомерското прашање, но вистинското изненадување се крие во пристапот кон оваа тема. Имено, иако во првите три поглавја се обработуваат традиционалните хомерски проблеми од антиката до XIX век, главнината (од 4. до 10. поглавје) е посветена на учењето на американските истражувачи Милмен Пери и Алберт Лорд и нивните следбеници, односно критичари. Тоа е проблематика која преовладува во хомерските студии на нашето време, за жал кај нас малку позната. Токму затоа, приказов на книгата на Дукат не ќе може да ја избегне нужноста од дескриптивност.

Во својата докторска дисертација од 1928 година, М. Пери ги преиспитува природата и значењето на зачестеното повторување на сложенките именка-епитет во хомерската поезија, кои човек не ретко ги доживува како формули. Користејќи ја статистичката метода во истражувањето на Хомеровите епови, тој ја толкува и дефинира таквата формула како „збир на зборови кои редовно се употребуваат под исти метрички услови за да се изрази определена суштествена идеја“.

Акцентот тука е ставен на метричката условеност на повторувањата. Стихот во кој се испеани „Илијада“ и „Одисеја“, дактилскиот хексаметар, поставува метрички барања кои мора да бидат задоволени — секој поим, слика или израз мора да биде вклопен во однапред замислените метрички модели. Уметноста на правeње хексаметарски стихови се усвојува преку преземање безброј метрички модели наследени од традицијата кои носат определени типични епски содржини.

Посебно укажувајќи на строгата метричка утилитарност на сложенката епитет-именка, Пери истото го пронаоѓа и во другиот јазичен и стилски материјал и доаѓа до тезата за потполна формулаичност на Хомеровата поезија која се должи на долготрајното изградување на претхомерската епска традиција. Јазичниот материјал се изградувал и прилагодувал според барањата на хексаметарскиот стих сè додека не го достигнал нивото за кое сведочат еповите што ни се достапни. Последните нивни варијанти што дошле до нас се дело

⁴ Vidi str. 146; 110—111, 434; 412, 426; за korpus natpisa sa severa Makedonije, str. 9 sa nap. 43. Up. eiusdem O „helenizaciji“ i „romanizaciji“, Glas SANU 320, Odelj. ist. nauka 2 (1980) 21—36; *Helenizovani varvari u Strabonovoj „Geografiji“*, ibid. 334, 4(1983) 1—19; *Grecs et Romains à Stuberra. Problèmes de romanisation*, Anc. Mac. 4 (1983—86) 431—436; *Socijalna struktura polisa helenističkog i rimskog perioda*, Glas SANU 343. Odelj. ist. nauka 5 (1986) 3—7; *La population des colonies romaines de Macédoine*, u pripremi.

на еден или повеќеминна поети кои успеале да ги сублимираат постигањата на долгата епска традиција. Традиционалноста на поетскиот јазик е оној централен поим на кој Пери инсистира во својата докторска теза.

Кусо време по одбраната, Пери се запознава со тогашните истражувања на усната епска традиција кај разни народи. Еден од најкрупните заклучоци на тие проучувања е дека усната песна има непостојан облик. Се смета дека усниот поет своите песни не ги рецитира, однапред научени на памет, туку секогаш одново ги компонира. Наспроти фиксираниот текст, импровизацијата претпоставува само постојан редослед на содржински целини. Пери ги презема овие откритија и ги разработува на примерот на хомерската поезија, по што ќе заклучи дека и двата големи епа се настанати токму преку усна импровизација на еден или повеќеминна генијални поети.

Откако традиционалната епска поезија ќе биде објаснета како усна по своето настанување, таа принципиелно се спротивставува на пишуваната европска епика. Пери дефицитивно се свртува кон истражувањето на творечкиот механизам на првата. Под влијание на прашкиот професор Магија Мурко, тој ќе се упати во Југославија за да ги запознае лично нашите епски пеачи. Таа „жива лабораторија на усното епско творештво“ му отвора оригинален пристап кон низа нерајаснети проблеми во хомерските студии, а компаративната метода што ќе ја изгради подоцна ќе се наложи како неизбежна за голем број негови следбеници.

Повеќе дообјаснувања и проширувања на овие основни линии на учењето на Милмен Пери во книгата на Дукат се дадени во контекстот на натамошниот развиток кој главно се одвива во насоки: кон извлекување на консеквенциите од елементарните метрички и јазични анализи на останатите подрачја на усната епска поезија и кон дополнително преиспитување на самиот формулаичен пристап во хомерската поезија.

Пери умира мошне млад и не успева да ги изложи своите ставови систематски и до крај. Неговиот соработник Алберт Лорд ја презема на себе таа задача. Покрај извесните модификации што ги внесува во учењето, тој особено внимание посветува на тематската анализа на усната епика. Врз основа на компаративната метода, применета на примерите од различни усни епски традиции, Лорд утврдува „вечни“ теми, заеднички за сите епови, па така и за Хомеровите. Поимот „тема“ е дефиниран како „збир на идеи кои редовно се појавуваат во песните“. Кај Хомер такви теми се: вооружување на јунакот, тргнување во бој, принесување жртви, двобој, собрание и др. Како што Пери го сфатил стихот како низа од традиционални формулаични изрази, така Лорд усната епска песна ја толкува како низа од традиционални теми.

Со тематска анализа на хомерските епови понатаму се занимаваат голем број филолози, меѓу кои посебно место зазема Бернард Феник кој во обемната и детална анализа на сцените на битки во „Илијада“ укажува на нивната унифицираност и типичност.

Принципите на усното епско творештво што Пери ги откри во формулаичниот стил, С. М. Баура ги открива и во останатите подрачја на епското дело: композицијата, градење на карактерите и херојскиот свет. Со тоа е завршен процесот на дооформување на теоријата на усната епска поезија во чиј контекст е поставена Хомеровата, наспроти литературната европска епика.

Напоредно со доизградувањето и несомнено силниот пробив на ова учење во современите хомерски студии, во шеесетите години се појавуваат и првите преиспитувања на некои негови основни поставки. Срамежливи почетоци во таа насока наоѓаме во начелно периевски конципираното дело „Песните на Хомер“ од Деффри Кирк. Неговите забелешки главно се однесуваат на компаративната метода која усниот карактер на хомерската поезија го објаснува врз основа на истражувањата на југословенската жива епика, што всушност подразбира нивно изедначување и во однос на квалитетот. Кирк одбива пеачот на „Илијада“ да го постави на исто рамниште со нашите народни пеачи кои во негови очи се прости компилатори, што всушност значи обезвредување на резултатите добиени со споредбената метода.

Не помала критика доживува и строгото раздвојување на усната од литерарната епска поезија, на која покрај Пери особено инсистира Лорд, барајќи изградување на посебна поетика на усно создадениот еп. Многу истражувања покажуваат дека меѓу тие две традиции сепак постојат заемни влијанија на сите нивоа и дека границите не секогаш се така остри. Најсилен удар на тоа строго подвојување му задаваат откритијата на формули во некои средновековни, чисто литерарни епови.

Со тоа, преиспитувањата на формулата и формулаичниот стил уште повеќе се засилуваат. Темелните препрочитувања на Хомеровите епови покажаа дека бројот на семантички празни формули не е толку голем како што сметаше Пери. Во многу такви случаи се работи за некој уметнички ефект на поетот што не е лесно препознатлив на прв поглед.

Заклучокот кој се изведува од овие истражувања е дека кај Пери и неговите ортодоксни следбеници сепак постојат извесни претерувања и симплифицирања. Во настојувањето да се укаже на вонредното значење на формулаичниот стил, како да се запоставиле оние детали, изнијансирани и рафинирани поединости кои отсекогаш го пленувале читателот на оваа поезија.

Се покажува дека инсистирањето на строга формулаичност на Хомеровиот стил како клучен поим кој ги разјаснува сите загатки на неговата поезија доведува до непомирливо раздвојување на усниот од литерарниот еп. Сведувањето на јазикот на хомерската поезија на семантички празни формули значи индиректно елиминирање на традиционалниот книжевен пристап кон нејзиниот стил. Естетската анализа се повлекува пред егзактното пребројување на формулаичните повторувања.

Доведени сме во ситуација да бираме. Едната алтернатива е да го прифатиме овој единствен научен и објективен пристап кон јазикот на Хомер усвојувајќи ги сите консеквенции што произлегуваат од него, што значи отфрлање на секое уметничко доживување на неговата поезија. Втората можност е да се вратиме на традиционалната книжевна критика која ги уважува и обработува сите естетски квалитети на „Илијада“ и „Одисеја“, но оптеретена со бројни субјективни застранувања и заблуди.

Тоа е всушност основната дилема до која нè доведува книгата на Здеслав Дукач и на која тој укажува како на пресудна за натамошниот развиток на хомерските студии.

Излез од оваа состојба авторот гледа во разграничувањето на научниот од книжевно-критичкиот пристап кон Хомер, при што формулаичната анализа не мора да го исклучува семантичкото и воопшто естетско-литерарното објаснување на неговата поезија. Поимот на формулата е и ќе остане предмет на научното проучување на хомерските епови кој книжевниот критичар ќе го чува од баналните заблуди, но тоа не смее да го оневозможи во употребата на традиционалниот критички апарат.

Идејата навистина е заводлива, но прашање кое веднаш може да се постави е: — На кој начин и според кој критериум да се разграничат компетенциите на тие два разнородни пристапи?

Дукач ова прашање не го поставува и следствено, не нуди решенија, што во крајна линија не е ни целта на неговата книга. Главната задача што си ја поставува на почетокот, тој ја исполнува совесно. И покрај извесно запоставување на консеквенциите на подрачјето на темата, епската карактерологија и погледот на свет што произлегуваат од периевскиот формулаичен пристап (вонредно значајните резултати на Б. Феник, на пример, само сумарно се изложени), гледано во целина, авторот дава сеопфатни, прецизни и сигурни информации. Свој придонес тука има и опсежната референтна библиографија од 563 единици.